

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

ДУТЧАК СВІТЛАНА РАФАЇЛІВНА

УДК 343.4:614.253.83](477)(043.5)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ПАЦІЄНТА В УКРАЇНІ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана у ВНЗ «Національна академія управління».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент,
Дорохіна Юлія Анатоліївна,
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського, професор кафедри
спеціально-правових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України
Костенко Олександр Миколайович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
завідувач відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою

кандидат юридичних наук, доцент
Гревцова Радмила Юріївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри адміністративного права

Захист відбудеться 30 листопада 2018 р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.889.02 у Вищому навчальному закладі «Національна академія управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління».

Автореферат розісланий 26 жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Харь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Необхідність удосконалення кримінально-правового забезпечення прав пацієнта в контексті реформування та утвердження системи охорони здоров'я в Україні зумовлює актуальність теми дослідження. Життя і здоров'я людини визнано найвищою цінністю в основних законодавчих актах країн світу, у яких суспільні відносини побудовані на засадах справедливості, поваги до гідності і прав людини як ключових цінностей суспільства рівних можливостей. Забезпечення належної охорони і захисту таких цінностей здійснюється на рівні різних суспільно-правових відносин, у тому числі кримінально-правових. Це зумовлено тим, що людина стає учасником відносин щодо надання медичних послуг фактично від народження, оскільки від цього залежить підтримка її життя і здоров'я.

Право людини на медичну допомогу передбачене ст. 49 Конституції України, а права пацієнта, якому надається така допомога, гарантовані на рівні Європейській хартії прав пацієнтів від 15 листопада 2002 року. За порушення прав пацієнта, внаслідок якого йому було завдано тяжкої шкоди, у ст. 141 Кримінального кодексу України, передбачена кримінальна відповідальність. Проте відсутність усталеної правозастосовної практики щодо цього положення свідчить про його неефективність та низку проблемних факторів, що обумовили такий стан відносин. У зв'язку з цим додаткової актуальності набули питання щодо чинників, які призвели до фактичної декларативності зазначених положень кримінального законодавства: недостатнє нормативне регулювання у сфері медичних злочинів, віктимність пацієнта, відсутність офіційної статистики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 141 КК, тощо. Крім того, проблемним питанням під час кваліфікації таких діянь є розшарованість положень щодо злочинів проти прав пацієнта серед різних складів злочинів, передбачених окремими статтями Другого розділу Особливої частини Кримінального кодексу України. Більш того, у КК є лише одна стаття – 141 – з відповідною назвою «Порушення прав пацієнта», яка за змістом не розкриває до кінця сутності порушення прав пацієнта, а, навпаки, надає такому порушенню ознак порушень у фармацевтичній діяльності.

Доктринальною основою для цього наукового дослідження стали праці зарубіжних та вітчизняних учених. Загальну ідею наукової праці обумовили наукові провідні ідеї таких кримінологів-аболіціоністів: Германа Біанки, Нільса Крісті, Томаса Матісена та Люка Х'юльсмана, а також вітчизняних учених у сфері кримінального права та кримінології: О. М. Костенка, В. О. Тулякова, Р. Ю. Гревцової, а також інших представників цих правових шкіл: Д. О. Балабанової, О. О. Кваші, О. В. Козаченка, Н. А. Орловської, А. С. Оцяці, Є. Ю. Полянського, Г. В. Чеботарьової. Теоретичну основу кримінально-правової складової дослідження становлять основні положення праць П. П. Андрушка, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Ф. Г. Бурчака, В. К. Гришука, О. М. Гуміна, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. М. Костенка, І. П. Лановенка, П. С. Матишевського,

А. А. Музики, В. О. Навроцького, М. І. Панова, Н. А. Савінової, В. В. Сташиса, П. Л. Фріса, В. Я. Тація та інших вчених. На теоретичному рівні в Україні проблематика злочинів у сфері охорони здоров'я розроблялася в окремих наукових дослідженнях, як-от, у докторській дисертації Г. В. Чеботарьової «Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності» (2011 р.) та у кандидатській дисертації І. В. Кирилюка «Злочинність у сфері охорони здоров'я: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2012 р.). Окремі аспекти злочинів, що безпосередньо входять до посягань у сфері медичної діяльності, досліджено в дисертаційних дослідженнях О. В. Сапронова (2005 р.), А. О. Байди (2006 р.), С. В. Гринчака (2007 р.), В. О. Єгорової (2010 р.). Питання охорони і захисту прав пацієнта на рівні інших галузей права, зокрема цивільного, адміністративного та медичного права досліджували С. Б. Булеца, О. В. Дроздова, А. С. Дворніченко, Р. А. Майданик, К. В. Москаленко, І. В. Сенюта та інші. Праці згаданих вчених, безумовно, сформували базу для вирішення окремих питань щодо охорони прав пацієнта, однак комплексного дослідження, спрямованого на висвітлення кримінально-правових аспектів прав пацієнта в Україні, поки що немає.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. За змістом і спрямованістю наукового пошуку тема дисертації пов'язана з реалізацією положень Конституції України, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України 25 серпня 2015 р., Стратегії розвитку наукових досліджень НАПрН України на 2016-2020 роки, затверджених Національною академією правових наук України 3 березня 2016 року. Робота ґрунтується на положеннях Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (прийнята Верховною Радою 2 України 18.03.2004 р. №161629-IV) та виконана в межах науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» у 2014-2019 рр. на тему: «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U.006593).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії управління (протокол № 2 від 27.03.2014 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є отримання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм та вирішення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із кримінально-правовим забезпеченням прав пацієнта.

Для досягнення окресленої мети визначено такі *завдання*:

- охарактеризувати на основі ретроспективного аналізу історичних та релігійних джерел зародження та динаміку кримінально-правового забезпечення прав пацієнта;
- описати та визначити структуру кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в сучасних умовах;

- визначити об'єкт кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта та його співвідношення з об'єктом злочинного порушення прав пацієнта відповідно до змісту КК України;
- дати кримінально-правову характеристику складу злочину «Порушення прав пацієнта», передбаченого ст. 141 КК України в чинній редакції;
- дослідити стан та ефективність кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в сучасній Україні;
- охарактеризувати на підставі кримінологічного аналізу злочинного порушення прав пацієнта, а також за результатами опитувань і спостережень криміногенну ситуацію у відносинах лікар-пацієнт;
- охарактеризувати віктимність пацієнта та шляхи його віктимізації;
- визначити на підставі дослідження правової природи та меж криміналізації основні напрями кримінально-правової політики нашої держави у сфері захисту прав пацієнта;
- запропонувати основні шляхи удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в Україні на рівні КК;
- надати практичні пропозиції щодо удосконалення кримінально-правового поведження з особами, що вчинили кримінально-карані порушення щодо прав пацієнта та з жертвами таких злочинів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінальної відповідальності за порушення прав пацієнта в Україні та кримінально-правового поведження з суб'єктами та жертвами таких злочинів.

Предметом дослідження є кримінально-правове забезпечення охорони прав пацієнта в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та розв'язання окреслених завдань дослідження з позиції принципу об'єктивності юридичного пізнання в науковій роботі використано праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузях кримінального права та кримінології, конституційного та медичного права, теорії та філософії права.

У роботі застосовано такі загальнонаукові методи: діалектичний – для визначення сутності порушення прав пацієнта; компаративного аналізу – для зіставлення концепцій представників різних наукових шкіл та практики реалізації кримінально-правового забезпечення прав пацієнта; герменевтичний, який дав можливість забезпечити визначення меж інтерпретацій основних понять, розроблених у дослідженні; аналізу – у висвітленні стану наукової проблеми та виокремлення основних необхідних видозмін кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта; синтезу – для розробки основних положень та пропозицій з метою удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність щодо відповідальності за порушення прав пацієнта; формально-логічний – для виявлення вакууму правової регламентації та ефективності кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта.

Емпіричну базу дослідження становлять дані опитування пацієнтів, лікарів, адвокатів і працівників правоохоронних органів та суду, проведені упродовж 2014-2017 років.

Наукова новизна. Дисертація за характером і змістом досліджуваних питань є комплексною і системною науково-дослідною працею, присвяченою кримінально-правовому забезпеченню прав пацієнта. Наскрізною провідною ідеєю дослідження є розуміння того, що кримінальні порушення прав пацієнта здебільшого залишаються безкарними через віктимну залежність пацієнта від лікаря та інших медичних працівників, яких поєднує спільний корпоративний інтерес.

У процесі дослідження отримано результати, що мають характер наукової новизни, а саме:

уперше:

- обґрунтовано, що більшу загрозу суспільним інтересам, ніж ступінь небезпечності порушень прав пацієнта, становить системна відсутність ефективної кримінально-правової протидії таким діям, яка завдає соціальної шкоди українському суспільству;

- визначені історичні традиційні (релігійні) підвалини як причина психологічної залежності та віктимності пацієнта щодо медичного працівника в системі «лікар-пацієнт» і визначено таку віктимність як абсолютну;

- виявлено історичну модель застосування у якості покарання до лікаря-злочинця довічного усунення від професії та запропоновано передбачити можливість застосування покарання у вигляді довічного позбавлення права обіймати конкретні посади та займатися певною діяльністю щодо медичних працівників, діяння яких завдали тяжких наслідків повторно;

- запропоновано передбачити самостійний склад злочину щодо порушення прав пацієнта на заміну решти злочинів, що описують на рівні об'єктивної сторони порушення прав пацієнта, а також можливість кваліфікації таких діянь за сукупністю у разі настання тяжких наслідків, які самостійно визначені у статтях кримінального кодексу України;

удосконалено:

- поняття «кримінально-правове забезпечення» в частині характеристик його складової – заходів кримінально-правової політики та матеріального кримінального права, в частині визначення спрямування таких на своєчасну криміналізацію та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинних діянь;

- характеристики спеціального суб'єкта досліджуваного злочину медичного працівника та вчення про вину в частині оцінки інтелектуального моменту як невід'ємної професійної характеристики такого суб'єкта;

- напрями кримінально-правової політики протидії порушенням прав пацієнта в частині спрощення змісту та форми складу злочину (за описом

об'єктивної сторони складу злочину) та уніфікації караних порушень прав пацієнта в межах однієї статті;

- мету кримінально-правової політики у сфері протидії порушенням прав пацієнта як напряму загальної кримінально-правової політики держави, для підвищення рівня соціальної довіри населення до держави шляхом розумної протидії системним порушенням прав пацієнта в Україні;

дістали подальшого розвитку:

- наукові позиції про догматичне походження криміналізації порушення прав пацієнта, що засноване на релігійному підґрунті сподівань людини на допомогу лікаря;

- механізми забезпечення принципу справедливості та невідворотності покарання за вчинення діянь на прикладі порушень прав пацієнта, системність вчинення і безкарності яких завдають соціальної шкоди і нівелюють повагу населення до держави;

- реалізація на рівні Кримінального кодексу України в межах реформи кримінальної юстиції принципу економії репресії щодо діянь, що містять порушення прав пацієнта і, водночас, убезпечують пацієнтів від подібних порушень шляхом усунення винних від професії.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки дисертаційного дослідження пройшли апробацію у суб'єкта законодавчої ініціативи, заступника голови Комітету з питань охорони здоров'я Верховної Ради України, народного депутата України О. С. Мусія (довідка про впровадження № 014-Л від 03.10.2018р.), у Національній Академії управління (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальному процесі ВНЗ «Національна академія управління» від 21 травня 2018 р.), в Адвокатському об'єднанні «Novels» (довідка про впровадження № 11-23/005 від 02.07.2018 р.).

Розроблені в дисертаційному дослідженні рекомендації та практичні пропозиції можуть бути використані:

- у науковій діяльності – для вдосконалення теоретичних положень кримінальної відповідальності працівників медичної сфери, криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації порушень прав пацієнта, доктринальних та концептуальних підходів для вдосконалення кримінально-правової політики в медичній сфері;

- у нормотворчій діяльності – для вдосконалення кримінально-правового забезпечення прав пацієнта, удосконалення кримінально-правового поведіння з особами, винними у вчиненні злочинних порушень щодо прав пацієнта, та жертвами таких злочинів;

- у правозастосовній діяльності – для належної реалізації кримінальної відповідальності за порушення прав пацієнта та поновлення прав пацієнтів – жертв злочинів та потерпілих;

- у науково-педагогічній діяльності – у викладанні дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінально-правова політика

України», «Кримінологія», «Медичне право», а також спецкурсів за магістерськими та аспірантськими програмами.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано самостійно. Викладені у дисертації положення, які становлять новизну роботи, розроблено автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні й практичні результати виконаної роботи оприлюднені в наукових доповідях, повідомленнях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 11-16 березня 2014 р.), «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків» (м. Харків, 09-10 жовтня 2014 р.), «Права дитини: охорона і захист (сучасні реалії та перспективи)» (Київський регіональний центр НАПрН України разом з Міністерством юстиції України та Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 19 травня 2015 р.), «Політика у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 18-19 грудня 2015 р.), «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.), «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 9-10 грудня 2016 р.), «Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування» (м. Одеса, 27 грудня 2016 р.), «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ-Баку, 28-29 червня 2018 р.), «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.).

Результати дослідження було обговорено на науковому семінарі в Національній академії управління.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 14 публікаціях, зокрема 6 статтях у вітчизняних фахових та зарубіжних наукових виданнях і 8 тезах конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлена предметом, метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, анотацій, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаної літератури (274 найменування на 31 сторінках) та 9 додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 252 сторінки, основний зміст дисертації – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації висвітлені положення, що наведені вище – у структурній частині автореферату «Загальна характеристика роботи».

Розділ 1. «Методологічні основи кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта» складається з трьох підрозділів і висновків.

Підрозділ 1.1 «Антропология юридической ответственности врача за завдання шкоди: історичні та догматичні аспекти відносин системи «лікар-

пацієнт»» присвячений визначенню історичних, релігійних та соціальних чинників розвитку відповідальності лікаря за завдання шкоди пацієнту.

Обґрунтовано, що відносини у системі «лікар-пацієнт» історично базуються на довірі пацієнта до лікаря. Така позиція обумовлена міфологічним підґрунтям на світовому рівні, а також віровчення у християнському світі.

Зроблено висновок про те, що ідеологія християнства в середньовічній Європі проводила ту ж саму лінію, що подавалась у Старому Завіті: все визначає Божий задум, а лікар може бути лише його помічником. Така ідеологема сприяла формуванню у свідомості представників християнських суспільств переважного сподівання на Божу волю стосовно власного одужання, а не покладання на лікарів, які до сьогодні вірянами сприймаються переважно як помічники такої волі або її провідники. Визначені історичні традиційні (релігійні) підвалини як причина психологічної залежності та віктимності пацієнта щодо медичного працівника в системі лікар-пацієнт констатують таку віктимність як абсолютну.

Доведено, що історично перший досвід нормативного передбачення юридичної відповідальності лікаря за завдання шкоди пацієнту постає у Законах Царя Хаммурапі (Стародавній Вавилон).

У підрозділі 1.2 «*Міжнародні та вітчизняні стандарти прав пацієнта як об'єкт кримінально-правового регулювання*» здійснюється характеристика вітчизняних та міжнародних законодавчих підходів до кримінально-правового регулювання охорони прав пацієнта.

Визначено, що основним міжнародним документом, яким регламентується охорона і захист прав пацієнта у системі відносин «лікар-пацієнт» є Європейська Хартія прав пацієнтів від 12 листопада 2002 року. До інших міжнародних документів, що регламентують відповідальність лікаря перед пацієнтом належать Європейська Соціальна хартія, Лісабонська декларація про права пацієнта (1981 р., зміни і доповнення 1995 р.) , Конвенція про права людини та біомедицину (1997 р.) та низка інших актів.

На підставі аналізу вітчизняної нормативної бази у досліджуваній сфері зроблено висновок про те, що реалізація та регулювання дотримання прав пацієнта в Україні неупорядкована, має розшарований характер, що обумовлено великою кількістю законодавчих і підзаконних актів (близько 50). Ці нормативні акти часто містять набір загальних та спеціальних інструкцій, які термінологічно та за змістом не повністю відповідають міжнародним підходам.

Зазначено, що одним із головних чинників відсутності єдиного законодавчого регулювання та неоднакової правозастосовної практики у цій сфері є те, що Україна не ратифікувала Європейську Хартію прав пацієнтів.

Підрозділ 1.3 «*Сучасний стан та ефективність кримінально-правової політики України в сфері захисту прав пацієнта*» присвячений дослідженню питань еволюції та аналізу сучасного стану кримінально-правової політики щодо захисту прав пацієнта в Україні.

Зроблено висновок про те, що аналітичний рівень кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони прав пацієнта в Україні сьогодні відсутній, навіть на рівні оцінки ефективності застосування положень КК, якими регламентується кримінальна відповідальність за порушення прав пацієнта.

Обґрунтовано позицію, що до вад правової політики на загальному рівні належать відсутність юридичного статусу пацієнта, і тому в правовому полі тривалий час немає самого об'єкта кримінально-правової охорони прав пацієнта, кримінально-правового забезпечення та кримінально-правового регулювання системи відносин «лікар-пацієнт».

Розділ 2. Кримінально-правова характеристика складу злочину «Порушення прав пацієнта» (ст. 141 КК України) складається з трьох підрозділів, в яких висвітлюються об'єкт, об'єктивна сторона та суб'єкт злочину, який передбачено ст. 141 КК України – «Порушення прав пацієнта».

У підрозділі 2.1. «Об'єкт злочину «Порушення прав пацієнта» (ст. 141 КК України)» досліджується об'єкт злочину, передбаченого ст. 141 КК України.

Визначено об'єкт злочину, передбаченого чинною редакцією ст. 141 КК, відповідно до її диспозиції як суспільні відносини в сфері свободи прийняття свідомого рішення дієздатним пацієнтом, або щодо недієздатного, або обмежено дієздатного пацієнта, про його участь у клінічних випробуваннях лікарських засобів. Обґрунтовано доцільність внесення змін у ст. 141 КК України, зокрема шляхом зміни назви згаданої статті на «Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без інформованої згоди», оскільки така назва цілком відповідає диспозиції статті.

Зазначено, що під інформованою згодою на випробування лікарських засобів слід розуміти добровільну, усвідомлену згоду пацієнта або, у разі неспроможності усвідомлення або прийняття ним самостійного рішення про таку згоду через фізичні, розумові або вікові вади, його законного представника або близького родича. Така згода ґрунтується на отриманій від медичного працівника інформації про випробування, ймовірні ускладнення та інші важливі обставини перебігу випробування. Доведено, що жертвою злочину, передбаченого ст. 141 КК України, слід вважати дієздатного, недієздатного або обмежено дієздатного пацієнта, який унаслідок власної необізнаності або ж необізнаності своїх законних представників чи близьких родичів про зміст і наслідки клінічних випробувань лікарських засобів, зазнали смерті або тяжких тілесних ушкоджень через такі клінічні випробування. Потерпілим у цьому випадку може бути безпосередньо сам пацієнт, який був підданий клінічним випробуванням лікарських засобів без інформованої згоди, а у разі його смерті – один або кілька осіб з числа його близьких родичів.

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона складу злочину «Порушення прав пацієнта» (ст. 141 КК України)» проведено характеристику об'єктивної сторони складу злочину.

У роботі наголошено, що за конструкцією об'єктивної сторони складу злочину, діяння, передбачене ст. 141 КК України, належить до злочинів із матеріальним складом. Закінченим злочин вважається з моменту настання передбачених наслідків. Обґрунтовано, що об'єктивну сторону діяння становить активна дія з клінічних випробувань, вчинених без отримання у пацієнта, його законного представника або близького родича письмової інформованої згоди на участь у такому дослідженні. Доведено, що небезпека діяння, передбаченого ст. 141 КК, полягає у тому, що своїми протиправними діями з порушенням правил випробувань лікар призвів до того, що людина може померти, але не сам факт настання смерті. До суспільно-небезпечних наслідків діяння, передбаченого ст. 141, належать: смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки. Смертю пацієнта слід вважати настання клінічної смерті як стадії, що передуює біологічній смерті.

Доведено, що причинний зв'язок у такому випадку має встановлюватися не між відсутністю інформованої згоди і наслідками випробувань, а між проведенням клінічних випробувань лікарських засобів та смертю або іншими тяжкими наслідками. Знаряддям вчинення злочину, передбаченого ст. 141 КК, можуть вважатися виключно досліджувані лікарські засоби, під якими дисертант розуміє лікарську форму активної субстанції або плацебо, що вивчається або використовується для порівняння у клінічних випробуваннях.

У підрозділі 2.3. «Суб'єкт та суб'єктивна сторона складу злочину «Порушення прав пацієнта» (ст. 141 КК України)» надано характеристику суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину за ст. 141 КК України. Обґрунтовано, що спеціальним суб'єктом вчинення діяння, передбаченого ст. 141 КК, можуть бути: лікар-дослідник, у разі здійснення клінічного випробування лікарських засобів індивідуально; відповідальний керівник дослідницької групи (лікар), у разі здійснення клінічного випробування лікарських засобів групою дослідників. Злочин, передбачений ст. 141 КК, за суб'єктивною стороною характеризується виключно необережною формою вини, який, в цілому, може демонструватися через змішану вину – умисне ставлення до самого порушення і необережне до суспільно небезпечних наслідків. Визначено, що форма вини при порушенні прав пацієнта є змішаною: ставлення медичного працівника до самого порушення прав пацієнта може бути як умисним, так і необережним, але до наслідків визначається як необережне. Доведено, що, незалежно від того, чи вчинене саме порушення прав пацієнта з умисною, чи з необережною виною, якщо ставлення медичного працівника до суспільно небезпечних наслідків необережне, таке діяння слід визнавати вчиненим з необережності.

На підставі проведеного аналізу і характеристики запропоновано авторську редакцію ст. 141 КК України «Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без інформованої згоди»:

«1. Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової інформованої згоди пацієнта або його законного представника,

близького родича, або свідка усної інформованої згоди пацієнта, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки,

карається...

2. Вчинення дій, передбачених частиною першою цієї статті, щодо малолітнього або неповнолітнього,

карається...

Примітка: Під інформованою згодою на випробування лікарських засобів розуміється добровільна, усвідомлена згода пацієнта, або, у разі неспроможності усвідомити або прийняти рішення про таку згоду через фізичні, розумові або вікові обмеження, його законного представника або близького родича, яка ґрунтується на отриманій від медичного працівника інформації про випробування, ймовірні ускладнення та інші важливі обставини перебігу випробування».

Розділ 3. «Шляхи удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в Україні» складається з трьох підрозділів, в яких висвітлюються перспективи та шляхи удосконалення кримінально-правової політики та кримінально-правових механізмів забезпечення охорони прав пацієнта.

У підрозділі 3.1. «Напрями кримінально-правової політики у сфері забезпечення прав пацієнта» розглядаються можливі напрями удосконалення кримінально-правової політики для забезпечення охорони прав пацієнта.

Обґрунтовано, що порушення прав пацієнта є соціально шкідливим діянням, безкарність якого також посягає на соціальну безпеку. Зазначено, що системну відсутність політики боротьби зі злочинними порушеннями прав пацієнта слід визнавати віктимогенним та корупціогенним факторами, які впливають на рівень злочинності у цій сфері.

Визначено основні напрями кримінально-правової політики щодо удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта, а саме: суспільні заходи, які мають вживатися для нейтралізації / мінімізації порушень прав пацієнта; суто правові заходи, які є найбільш раціональними для зниження рівня порушень прав пацієнта; комплекси інтегрованої взаємодії правових та неправових засобів виявлення системності порушення прав пацієнта; застосування кримінально-правових засобів щодо встановлення тих порушень, які завдають реальної суспільної шкоди.

Зазначено, що метою удосконалення та показником ефективності кримінально-правової політики у сфері протидії порушенням прав пацієнта має визначатися підвищення рівня соціальної довіри населення до держави шляхом розумної протидії системним порушенням у цій сфері в Україні.

Обґрунтовано позицію щодо медіації як нового елементу кримінально-правової політики, який може відіграти важливу роль у ставленні суспільства до ефективної протидії суспільно шкідливим діянням, адже поновлення прав виконуватиме місію сатисфакції. За умов реалізації медіаційних механізмів можна досягнути низки угод кримінально-правового змісту, спрямованих на

належне поводження з обома сторонами кримінального конфлікту, саме яким подія злочину і є.

Доведено, що ефективним механізмом недержавного сектору кримінально-правової політики можуть стати медичні комісії з етики та деонтології, діяльність яких спрямована як на сприяння у розслідуванні та кваліфікації порушень прав пацієнта, так і на опрацювання, узагальнення та поширення серед медичних працівників практики притягнення до відповідальності за порушення прав пацієнта.

Підрозділ 3.2. «Окремі шляхи вирішення проблем кваліфікації діянь, передбачених чинною редакцією ст. 141 КК» присвячений дослідженню проблем кваліфікації діянь згідно зі ст. 141 КК України і пропозиціям щодо їхнього вирішення.

Обґрунтовано авторське твердження, що чинну редакцію ст. 141 КК необхідно удосконалювати в цілому. Однак першим оперативно необхідним кроком на шляху ефективної протидії передбаченим цією статтею діям є внесення до санкції статті такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади, посадові обов'язки яких прямо чи опосередковано були пов'язані з проведенням клінічних випробувань лікарських засобів, або ж позбавлення можливості ведення фармацевтичної діяльності щодо засобів, внаслідок яких настала смерть пацієнта або виникли інші тяжкі наслідки.

У підрозділі 3.3. *«Модернізація кримінально-правових механізмів на шляху оптимізації кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в Україні»* висвітлюються питання удосконалення нормативного регулювання кримінально-правової охорони прав пацієнта.

У перспективних пропозиціях, розроблених в контексті Реформи кримінальної юстиції в Україні, з урахуванням необхідності дотримання принципів економії репресії та гуманізації покарання, запропоновано виключити з Розділу II Особливої частини КК України всі діяння, об'єктивною стороною яких охоплюються порушення прав пацієнта, замінивши їх статтею «Порушення прав пацієнта» в авторській редакції.

Доведено, що наражання на небезпеку життя та здоров'я пацієнта, зокрема малолітньої особи, а також повторне вчинення діянь із порушення прав пацієнта свідчить про підвищену професійну соціальну небезпечність особи. У зв'язку з чим запропоновано викласти ч. 1 ст. 55 КК у такій редакції: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено більшого терміну призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю».

Зазначено, що застосування штрафу у якості додаткового покарання до основного покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю не відповідають принципам гуманізму, адже

обидва ці покарання, стосуються майнового становища винної особи і, відповідно, мають ідентичну природу превентивного впливу.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертантом викладені основні результати дослідження, що характеризуються теоретичним і практичним значенням, на підставі яких визначені окремі положення наукової новизни, винесені на захист. Основні наукові висновки та пропозиції автора концептуально-теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру засвідчують таке:

1. Правова природа кримінально-правового забезпечення прав пацієнта бере початок з доісторичних часів і первинно реалізовувалася через принцип таліону, зокрема за Законами царя Хаммурапі. Фактично, покарання лікаря за порушення прав «рівного» пацієнта у разі настання тяжких наслідків мало на меті убезпечення інших пацієнтів шляхом позбавлення такого лікаря можливості продовжувати лікарську практику (Вавилон, Стародавній Єгипет та Греція).

2. Під кримінально-правовим забезпеченням у відносинах «лікар-пацієнт» слід розуміти систему комплексних заходів кримінально-правової політики та матеріального кримінального права, спрямованих на своєчасну криміналізацію та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинних діянь, що містять ознаки порушень прав пацієнта. До структури кримінально-правового забезпечення прав пацієнта мають бути внесені засоби відповідного напрямку кримінально-правової політики та заходи кримінального права, спрямовані на їхню реалізацію.

3. Об'єктом кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта є суспільні відносини, якими убезпечуються відносини «лікар-пацієнт».

Водночас, відповідно до чинної редакції ст. 141 «Порушення прав пацієнта» КК України, безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини щодо добровільної згоди дієздатним пацієнтом, або щодо недієздатного, або обмежено дієздатного пацієнта його законними представниками, на участь такого пацієнта у клінічних випробуваннях лікарських засобів.

Таким чином об'єкт кримінально-правового регулювання не збігається з безпосереднім об'єктом, визначеним у змісті статті КК з відповідною назвою. Натомість він цілком відповідає груповому об'єкту всіх порушень прав пацієнта, що передбачені на рівні Розділу II Особливої частини КК. Так, груповим об'єктом діянь, передбачених ст.ст. 139-142, 145, є суспільні відносини у сфері дотримання прав пацієнта, якими забезпечується безпека життя та здоров'я людини у процесі контакту з медичною сферою.

4. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого чинною редакцією ст. 141 КК, відповідно до її диспозиції, можна визначити суспільні

відносини у сфері свободи прийняття свідомого рішення дієздатним пацієнтом, або щодо недієздатного, або обмежено дієздатного пацієнта, щодо його участі у клінічних випробуваннях лікарських засобів.

Співвідношення «жертва» та «потерпілий» щодо порушення прав пацієнта в широкому сенсі вказує на те, що первинним для кримінально-правової оцінки є визначення саме пацієнта – безпосередньої жертви.

Визначення потерпілого (потерпілих) у такому випадку є похідним від кримінологічної характеристики особи – жертви відповідного злочину. За відсутності жертви – потерпілого, жодна особа не може бути визнана потерпілим від порушення прав пацієнта. Жертвою злочину, передбаченого ст. 141 КК України, слід вважати дієздатного, недієздатного або обмежено дієздатного пацієнта, який внаслідок власної необізнаності або ж необізнаності своїх законних представників чи близьких родичів про зміст і наслідки клінічних випробувань лікарських засобів, зазнали смерті або тяжких тілесних ушкоджень через такі клінічні випробування.

За конструкцією об'єктивної сторони складу злочину, діяння, передбачене ст. 141 КК України, належить до злочинів із матеріальним складом. Закінченим злочин вважається з моменту настання відповідних наслідків.

Об'єктивну сторону діяння становить активна дія з клінічних випробувань, вчинених без отримання у пацієнта, його законного представника або близького родича письмової інформованої згоди на участь у такому дослідженні.

Знаряддям вчинення злочину, передбаченого ст. 141 КК, є виключно досліджувані лікарські засоби, а не ті, які мають статус «лікарські засоби», тобто ті, що були випробувані раніше і вже використовуються для лікування.

Спеціальним суб'єктом вчинення діяння, передбаченого ст. 141 КК, можуть бути: лікар-дослідник, у разі здійснення клінічного випробування лікарських засобів індивідуально; відповідальний керівник дослідницької групи (лікар), у разі здійснення клінічного випробування лікарських засобів групою дослідників.

Злочин, передбачений ст. 141 КК, за суб'єктивною стороною характеризується виключно необережною формою вини і, в цілому, може демонструватися через змішану вину – умисне ставлення до самого порушення і необережне ставлення до суспільно-небезпечних наслідків. Форма вини при порушенні прав пацієнта є змішаною: ставлення медичного працівника до самого порушення прав пацієнта може бути як умисним, так і необережним, але до наслідків – необережним.

5. За порівнянням даних опитувань та кількістю обвинувальних вироків судів відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень України, сьогодні в Україні кримінально-правове забезпечення охорони прав пацієнта є неефективним. Більшість порушень прав пацієнта лишаються латентними або не розслідуваними. І це не лише через зневіру в можливості притягнення винних лікарів до відповідальності, через складні процедури

доведення вини медичних працівників, а й внаслідок неналежного формулювання і деталізацію, на рівні криміналізації сутності порушень прав пацієнта, за рахунок чого порушники залишаються некараними.

6. Кримінально-правова політика у протидії порушенням прав пацієнта має бути спрямована на досягнення певного результату, і, на наш погляд, таким результатом має стати спрямована дія державної влади на подолання системи порушення прав пацієнта. Показником ефективності такого результату може бути виключно довіра населення владі в цій частині.

Метою кримінально-правової політики у сфері протидії порушенням прав пацієнта має визначатися підвищення рівня соціальної довіри населення до держави шляхом розумної протидії системним порушенням прав пацієнта в Україні.

Основними напрямками кримінально-правової політики щодо удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта мають визначатися:

1) суспільні заходи, які мають вживатися для нейтралізації / мінімізації порушень прав пацієнта;

2) суто правові заходи, які є найбільш раціональними для зниження рівня порушень прав пацієнта;

3) комплекси інтегрованої взаємодії правових та неправових засобів виявлення системності порушень прав пацієнта;

4) застосування кримінально-правових засобів для встановлення тих порушень, які завдають реальної суспільної шкоди.

7. Запропоновано два шляхи удосконалення практичної реалізації кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта – оперативний (стосовно удосконалення положень чинної ст. 141 КК) та перспективний (орієнтований на принципи економії репресії та гуманізації покарання, відповідно до Реформи кримінальної юстиції в Україні).

Запропоновано викласти статтю 141 КК у такій редакції:

«Стаття 141. Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без інформованої згоди.

1. Проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової інформованої згоди пацієнта або його законного представника, близького родича, або свідка усної інформованої згоди пацієнта, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки,

карається...

2. Вчинення дій, передбачених частиною першою даної статті, щодо малолітнього або неповнолітнього,

караються...

Примітка: Під інформованою згодою на випробування лікарських засобів розуміється добровільна, усвідомлена згода пацієнта, або, у разі неспроможності усвідомити або прийняти рішення про таку згоду через фізичні, розумові або вікові вади, його законного представника або близького родича, яка ґрунтується на отриманій від медичного працівника інформації

про випробування, ймовірні ускладнення та інші важливі обставини перебігу випробування».

У перспективних пропозиціях, розроблених у контексті Реформи кримінальної юстиції в Україні, з урахуванням необхідності дотримання принципів економії репресії та гуманізації покарання, запропоновано такі зміни:

Виключити з Розділу II Особливої частини КК України всі діяння, об'єктивною стороною яких охоплюються порушення прав пацієнта, замінивши їх статтею такого змісту:

«Стаття Порушення прав пацієнта.

1. Порушення прав пацієнта медичним або фармацевтичним працівником, яке, завідомо для такого працівника, могло становити або становило загрозу для життя, здоров'я або репутації пацієнта, -

карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до трьох років;

2. Діяння, передбачені частинами першою і другою цієї статті, у разі вчинення їх щодо недієздатного або обмежено дієздатного пацієнта, -

карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю від трьох до п'яти років;

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, у разі вчинення його повторно або щодо двох і більше пацієнтів, -

карається позбавленням волі від шести до десяти років.

Примітка: 1. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою, звільняється від кримінальної відповідальності у разі своєчасного відвернення ним шкоди, що виникла внаслідок порушених ним прав пацієнта.

2. Під загрозою в контексті запропонованого положення слід розуміти такий стан, коли існує реальна ймовірність настання смерті, тілесних ушкоджень, а також розголошення відомостей, що містять лікарську таємницю».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, внесених до оновленого переліку фахових видань з юридичних дисциплін МОН України, зареєстрованих та проіндексованих у міжнародних наукометричних каталогах і базах даних та наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Дутчак С. Р. Огляд регулювання прав пацієнтів за законодавством України у дискурсі кримінально-правової доктрини [Електронний ресурс] / С. Р. Дутчак // Науковий журнал / Електронний журнал «Право і громадянське суспільство». – № 3(11). – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/236-ohlyad-rehulyuvannya-prav-patsiyenta-za->

zakonodavstvom-ukrayiny-u-dyskursi-kryminalno-pravovoyi-doktryny-dutchak-s-g.

2. Дутчак С. Р. Європейський вимір та вітчизняні реалії нормативного забезпечення прав пацієнтів в Україні / С. Дутчак // Юридична Україна. – 2016. – № 5-6. – С. 80-89. [Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*]

3. Дутчак С. Р. Феномен абсолютної виктимності пацієнта в Україні / С. Р. Дутчак // «Закон и Жизнь» («*Legea si Viata*»). – 2017. – №4. – С. 36-40. [Молдова; журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*]

4. Дутчак С. Р. Об'єктивна сторона складу злочину «Порушення прав пацієнтів» / С. Р. Дутчак // Юридична наука. – 2018. – № 4. – С. 24-39. [Журнал індексується в міжнародних наукометричних базах даних *Index Copernicus*, *SafetyLit*, *Social Science Research Network (SSRN)*, *HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.)*]

5. Dutchak S. Principles of economization of criminal repression and humanism in the penalization of criminal violation of patients' rights: practical aspects / Svitlana Dutchak // *EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ*. – 2018. – №5. – С. 88-94. [Журнал індексується в міжнародних наукометричних базах даних *Index Copernicus* (Імпакт-фактор – 64.77) та *International Scientific Indexing* (Імпакт-фактор – 0,849) та проходить процедуру верифікації в міжнародній наукометричній базі *Web of Science*]

6. Дутчак С. Р. Особливості кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони прав пацієнта / С. Р. Дутчак // Юридична наука. – 2018. – № 5. – С. 22-30. [Журнал індексується в міжнародних наукометричних базах даних *Index Copernicus*, *SafetyLit*, *Social Science Research Network(SSRN)*, *HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.)*]

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

1. Савінова Н. А., Дутчак С. Р. Ефективність кримінально-правової політики України у сфері забезпечення прав пацієнта. / Н. А. Савінова, С. Р. Дутчак // Політика у сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (11-16 березня 2014 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2014. – С. 166-169.

2. Дутчак С. Р. До питання відповідності назви бланкетної норми «порушення прав пацієнта» (ст. 141 КК України) її змісту / С. Р. Дутчак // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (9-10 жовтня 2014 р., м. Харків). – Харків, 2014. – С. 476-479.

3. Дутчак С. Р. Права пацієнта як об'єкт кримінально-правової охорони / С. Р. Дутчак // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (18-19 грудня 2015 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2016. – С. 111-114.

4. Дутчак С. Р. Покарання лікаря за завдання шкоди пацієнту за законами царя Хаммурапі: сучасний погляд на ідею покарання у Вавилоні / С. Р. Дутчак // Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (26-27 серпня 2016 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя, 2016. – С. 79-83.

5. Дутчак С. Р. Про деякі вади кримінально-правової політики у сфері забезпечення прав пацієнтів в Україні / С. Р. Дутчак // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (09-10 грудня 2016 р., м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 280-283.

6. Дутчак С. Р. Релігійно обумовлена довіра до лікаря як причини «сліпої довіри» і віктимності пацієнта: огляд християнських текстів / С. Р. Дутчак // Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики правозастосування: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (27 грудня 2016 р., м. Одеса). – Одеса, 2017 – С.148-153.

7. Дутчак С. Р. Суспільно небезпечні фактори неефективності кримінально-правової політики у сфері порушення прав пацієнтів в Україні / С. Р. Дутчак // Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці: матеріали міжнародної наукової інтернет-конференції (28-29 червня 2018 р., м. Київ-Баку). – Київ, 2018. – С. 84-86.

8. Дутчак С. Р. До питання оптимізації положень КК України щодо забезпечення охорони прав пацієнта / С. Р. Дутчак // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (27-28 липня 2018 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя, 2018. – С. 90-94.

АНОТАЦІЯ

Дутчак С. Р. Забезпечення охорони прав пацієнта в Україні: кримінально-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. – Вищий навчальний заклад «Національна академія управління». – Київ, 2018.

Дисертація присвячена комплексному аналізу інституту забезпечення охорони прав пацієнта в Україні у кримінально-правовому аспекті. Сутність та значення кримінально-правового забезпечення прав пацієнта в Україні визначаються як науково обґрунтована система комплексних заходів кримінально-правової політики та матеріального кримінального права, спрямованих на своєчасну криміналізацію та притягнення до кримінальної

відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинних діянь, що містять ознаки порушень прав пацієнта.

У дослідженні розглянуто методологічні основи кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта. Виявлено історичну модель кримінальної відповідальності лікаря за завдану пацієнту шкоду, зокрема застосування у якості покарання довічного усунення від професії. Визначено, що об'єктом кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта є суспільні відносини, якими убезпечуються відносини «лікар-пацієнт».

Надано кримінально-правову характеристику складу злочину. Виявлено характеристики спеціального суб'єкта досліджуваного злочину – медичного працівника. На підставі дослідження сформовано авторську пропозицію передбачити самостійний склад злочину щодо порушення прав пацієнта на заміну решти злочинів, що описують на рівні об'єктивної сторони порушення прав пацієнта.

Запропоновано низку практичних рекомендацій щодо удосконалення системи кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта в Україні та підвищення її ефективності. Основною метою кримінально-правової політики в сфері протидії порушенням прав пацієнта визначено підвищення рівня соціальної довіри населення до держави. Запропоновано два шляхи удосконалення практичної реалізації кримінально-правового забезпечення охорони прав пацієнта – оперативний (стосовно удосконалення положень чинної ст. 141 КК) та перспективний (орієнтований на принципи економії репресії та гуманізації покарання, відповідно до Реформи кримінальної юстиції в Україні).

Ключові слова: права пацієнта, порушення прав пацієнта, кримінально-правове забезпечення, медичні злочини, кримінальна відповідальність медичного працівника.

АННОТАЦІЯ

Дутчак С.Р. Обеспечение охраны прав пациента в Украине: уголовно-правовой аспект. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.08 – Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Высшее учебное заведение «Национальная академия управления». – Киев, 2018.

Диссертация посвящена комплексному анализу института обеспечения охраны прав пациента в Украине в уголовно-правовом аспекте. Сущность и значение уголовно-правового обеспечения прав пациентов в Украине определяется как научно обоснованная система комплексных мер уголовно-правовой политики и материального уголовного права, направленных на своевременную криминализацию и привлечение к уголовной

ответственности лиц, виновных в совершении преступных деяний, содержащих признаки нарушений прав пациента.

В исследования рассмотрены методологические основы уголовно-правового обеспечения охраны прав пациента. Выявлено историческую модель уголовной ответственности врача за причиненный пациенту вред, в частности, применение в качестве наказания пожизненного отстранения от профессии. Выяснено, что объектом уголовно-правового обеспечения охраны прав пациентов являются общественные отношения, которые обеспечивают отношения врач-пациент.

Предоставлено уголовно-правовую характеристику состава преступления. Выявлено характеристики специального субъекта исследуемого преступления – медицинского работника. На основании исследования сформировано авторское предложение предусмотреть самостоятельный состав преступления о нарушении прав пациента на замену остальных преступлений, описывающих на уровне объективной стороны нарушения прав пациентов.

Предложен ряд практических рекомендаций по совершенствованию системы и повышения эффективности уголовно-правового обеспечения охраны прав пациента в Украине. Основной целью уголовно-правовой политики в сфере противодействия нарушениям прав пациента определено повышение уровня социального доверия населения к государству. Предложены основные направления уголовно-правовой политики и сформировано два пути совершенствования практической реализации уголовно-правового обеспечения охраны прав пациентов – оперативный (относительно усовершенствования положений действующей ст. 141 Уголовного кодекса Украины) и перспективный (ориентированный на принципы экономии репрессии и гуманизации наказания, согласно с Реформой уголовной юстиции в Украине).

Ключевые слова: права пациента, нарушение прав пациента, уголовно-правовое обеспечение, медицинские преступления, уголовная ответственность медицинского работника.

ANNOTATION

Dutchak S. R. Ensuring the protection of patients' rights in Ukraine: the criminal-law aspect. – Qualifying scientific work as of manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy) in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Criminal Execution Law. – Higher Educational Institution «National Academy of Management». – Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the complex analysis of the institute of ensuring the protection of patients' rights in Ukraine in the criminal law aspect. The essence and significance of criminal law enforcement of patients' rights in Ukraine is defined as a scientifically substantiated integral system of criminal-political and criminal-law measures aimed at ensuring effective criminal law influence on

violation of patients' rights. In the correlation of the concept «victim» in relation to the violation of the rights of the patient in a broad sense, it is determined that the primary for a criminal-legal assessment is the definition of a patient as a direct victim of a crime.

In the course of the study the methodological foundations of criminal law protection of the patient's rights were considered. The historical model of the criminal liability of the doctor for the damage caused to the patient, in particular, the application as a punishment of lifelong removal from the profession is revealed. It was clarified that the object of criminal legal protection of patients' rights is the social relations by which the patient-doctor relationship is being secured.

An important direction of the dissertation research is the analysis of political and legal measures.

Criminal law description of the crime is provided. The competitor identified the characteristics of the special subject of the investigated crime - a medical worker. On the basis of the study, the author's proposal was to foresee an independent crime of violating the rights of the patient to replace the remaining crimes, which describe at the level of the objective side of the violation of patients' rights.

The main objective of the criminal law policy in the area of combating the violation of the rights of the patient is determined by an increase in the level of social trust of the population to the state. The main directions of criminal-law policy in this sphere are proposed in dissertation.

A number of practical recommendations for improving the system of criminal law protection of patient rights in Ukraine are offered. Two practical ways of improving the practical implementation of the criminal legal protection of patients' rights have been formed – operative (in relation to the improvement of the provisions of the current Article 141 of the Criminal Code of Ukraine) and promising (oriented on the principles of saving repression and humanization of punishment in accordance with the Criminal Justice Reform in Ukraine).

Key words: rights of the patient, violation of patient's rights, criminal law, medical crimes, criminal liability of a medical worker.